

УДК 343.97

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2021.22.18>

ФОРМИ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА

Руфанова Вікторія Миколаївна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
докторантка кафедри кримінального
права та кримінології
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)

У статті автором здійснюється теоретико-правове дослідження найбільш поширених форм гендерно зумовленого насильства. Зазначається, що коріння цієї проблеми містяться у таких гендерних чинниках, як ідеологія прав і привілеїв чоловіків над жінками, необхідності утвердити чоловічий контроль або надавати владу саме чоловікам, застосовування гендерних ролей, а також ідеологією недопускання перешкоджання та покарання за діяння, які вважаються неприйнятною жіночою поведінкою.

Гендерно зумовлене насильство є порушенням прав людини. Воно посягає на людську гідність, підриває почуття власної гідності та самооцінки, впливає не тільки на фізичне, але й на психічне здоров'я, призводить до самоушкодження, ізоляції, депресії та суїцидальних спроб. Гендерне насильство загрожує фізичній і психологічній цілісності людини. Кожна людина має право почуватися у безпеці. Якщо особа не відчувається у безпеці, порушується її здатність нормально почуватися та функціонувати у сім'ї та суспільстві.

Дослідження матеріалів судової практики свідчить про те, що часто окрема ситуація гендерно зумовленого насильства являє собою поєднання різних його форм і проявів. Сьогодні психологічне й економічне насильство перетворилися на звичайну складову частину сучасних сімейних відносин. Жінки адаптувалися до такого формату відносин і не вважають його чимось не прийнятним, однак не усвідомлення проблеми ускладнює її вирішення та відповідно захист жінки від приниження, утисків, знущань та інших форм порушення її прав. Такі форми насильства, як домашнє насильство та сексуальні домагання можуть бути комбінацією всіх п'яти форм насильства, згаданих вище. Часто декілька форм насильства можуть бути присутніми одночасно під час вчинення протиправних діянь.

Найчастіше гендерно зумовлене насильство набуває форм фізичного, психологічного, сексуального й економічного насильства. Поряд із цим поширеними стають і переслідування, сексуальне домагання, каліцтво жіночих геніталій; примусова стерилізація; примусовий аборт; примусовий шлюб; злочини в ім'я так званої «честі»; насильство в інституційному середовищі; насильство у воєнних, конфліктних і постконфліктних ситуаціях; торгівля людьми, кібернасильство тощо.

Ключові слова: гендерно зумовлене насильство, фізичне насильство, психологічне насильство, сексуальне насильство, економічного насильства, домашнє насильство, форми.

FORMS OF GENDER-BASED VIOLENCE

Rufanova Victoriia Mikolaivna,
Candidate of Law, Associate Professor,
PhD student at the Department
of Criminal Law and Criminology
(Dnipropetrovsk State University
of Internal Affairs, Dnipro, Ukraine)

In the article the author carries out theoretical and legal research of the most widespread forms of gender-based violence. It is noted that the roots of this problem lie in gender factors such as the ideology of men's rights and privileges over women, the need to establish male control or power over men, the use of gender roles, and the ideology of preventing and punishing acts that are considered unacceptable. .

Gender-based violence is a violation of human rights. It encroaches on human dignity, undermines self-esteem and self-esteem, affects not only physical but also mental health, leads to self-harm, isolation, depression and suicide attempts. Gender-based violence threatens a person's physical and psychological integrity. Everyone has the right to feel safe. If a person does not feel safe, his or her ability to feel and function normally in the family and society is impaired.

A study of case law shows that quite often a particular situation of gender-based violence is a combination of its various forms and manifestations. Today, psychological and economic violence have become a regular part of modern family relationships. Women have adapted to this format of relationships and consider it unacceptable. However, lack of awareness of the problem complicates its solution and thus protects women from humiliation, harassment, bullying and other forms of violation of her rights. Forms of violence such as domestic violence and sexual harassment can be a combination of all five forms of violence mentioned above. Often, several forms of violence can be present at the same time when committing illegal acts.

Gender-based violence often takes the form of physical, psychological, sexual and economic violence. In addition, harassment, sexual harassment, and female genital mutilation are becoming common; forced sterilization; forced abortion; forced marriage; crimes in the name of so-called "honor"; violence in the institutional environment; violence in military, conflict and post-conflict situations; human trafficking, cyberbullying, etc.

Key words: gender-based violence, physical violence, psychological violence, sexual violence, economic violence, domestic violence, forms of violence.

Постановка проблеми. Проблема насильства щодо жінок (гендерно зумовленого насильства) не є новою для суспільства. Вона сягає часів патріархального суспільства. Коріння цієї проблеми містяться у таких гендерних чинниках, як ідеологія прав і привілеїв чоловіків над жінками, необхідність утвердити чоловічий контроль або надавати владу саме чоловікам, застосовування гендерних ролей, а також ідеологія недопускання, перешкоджання та покарання за діяння, які вважаються неприйнятною жіночою поведінкою.

На підставі такої історично сформованої ідеології у суспільстві сформувалися стереотипні уявлення, що сприяли явному чи прихованому прийняттю гендерного насильства над жінками, яке досі часто вважається приватною справою, та широкій безкарності за нього.

Для переважної більшості країн світу поширеною залишається дискримінаційна практика саме щодо жінок. Можемо констатувати, що створення державних

інституцій і прийняття законів не завжди є достатніми заходами для ліквідації практики поширення гендерно зумовленого насильства, адже нерівні гендерні відносини продовжують залишатися провідною причиною вчинення насильства за ознакою статі¹.

Стан дослідження. У сучасній науковій правовій доктрині до зазначеної проблематики зверталися такі вчені, як Н.В. Аніщук, А.Б. Блага, Н.Б. Болотіна, К.Б. Левченко, О.А. Мартиненко, Т.О. Марценюк, Н.В. Максименко, Т.М. Мельник, О.С. Перунова та ін.

Метою статті є теоретико-правовий аналіз найбільш поширених форм гендерно зумовленого насильства.

Виклад основного матеріалу. Свобода від насильства є фундаментальним правом людини. Гендерно зумовлене насильство є порушенням прав людини. Воно посягає на людську гідність, підриває почуття власної гідності та самооцінки, впливає не тільки на фізичне, але й на психічне здоров'я, призводить до самоушкодження, ізоляції, депресії та суїцидальних спроб. Гендерне насильство загрожує фізичній і психологічній цілісності людини. Кожна людина має право почуватися у безпеці. Якщо особа не відчувається у безпеці, порушується її здатність нормально почуватися та функціонувати у сім'ї та суспільстві.

У Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами виділяються такі форми гендерно зумовленого насильства: психологічне насильство (ст. 33); переслідування (ст. 34); фізичне насильство (ст. 35); примусові шлюби (ст. 37); сексуальне насильство, включаючи зґвалтування (ст. 36); примусовий шлюб (ст. 37); каліцтво жіночих геніталій (ст. 38); примусовий аборт і примусова стерилізація (ст. 39); сексуальні домагання (ст. 40); пособництво або підбурювання вище зазначених форм насильства (ст. 41); недопустимість виправдання злочинів, у тому числі злочинів, скоєних заради так званої «честі» (ст. 42) [1, с. 21].

На сайті Ради Європи зазначається, що досить часто насильство асоціюється лише з фізичним насильством, нехтуючи іншими нефізичними формами. Однак, варто мати на увазі, що насильство є складною проблемою, і виокремлення окремих форм насильства ніколи не може бути точним. Дослідники Ради Європи, узагальнивши зазначені у Стамбульській конвенції форми насильства, виділяють основні п'ять взаємопов'язаних форм насильства: 1) фізичне насильство; 2) вербальне насильство (включаючи ворожі висловлювання); 3) психологічне насильство; 4) сексуальне насильство; 5) соціально-економічне насильство.

Поряд із цим такі форми насильства, як домашнє насильство та сексуальні домагання можуть бути комбінацією всіх п'яти форм насильства, згаданих вище. Часто декілька форм насильства можуть бути присутніми одночасно під час вчинення протиправних діянь. Усі ці форми можуть мати місце як у приватній сфері (у сім'ях та інтимних стосунках), так і у громадській сфері (здійснюється незнайомими людьми у громадському просторі) [2].

Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків» 8 вересня 2005 р. № 2866-IV чітко визначено, що насильство за ознакою статі – це діяння, спрямовані проти осіб через їхню стать, або поширені у суспільстві звичаї чи традиції (стереотипні уявлення про соціальні функції (становище, обов'язки тощо) жінок і чоловіків), або діяння, що стосуються переважно осіб певної статі чи зачіпають їх непропорційно, які завдають *фізичної, сексуальної, психологічної або економічної шкоди*

¹ Терміни «насильство за ознакою статі», «гендерно зумовлене насильство» та «гендерне насильство» у нашому дослідженні використовуємо як тотожні.

чи страждань, включаючи погрози таких дій, у публічному або приватному житті (курсив наш) [3, с. 26].

Ст. 173-2 КУпАП передбачена адміністративна відповідальність за вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі, під якими розуміється умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) *фізичного, психологічного чи економічного характеру* (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого [4].

З 11 січня 2019 р. набули чинності зміни до кримінального законодавства України у частині кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства та інших діянь, які вчиняються за статевою ознакою й у яких здебільшого потерпілими є жінки (ст. 126¹, 134, 151², 152, 153 КК України) [5, с. 34].

Зокрема, відповідно до ст. 126¹ КК України домашнє насильство – це умисне систематичне вчинення *фізичного, психологічного або економічного насильства* щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи.

Сексуальне насильство винесено за межі ст. 126¹ КК України. У разі його вчинення винна особа притягується до відповідальності за ст. 152, 153 КК тощо.

Узагальнення положень Стамбульської конвенції, міжнародних документів і вітчизняного законодавства свідчить про те, що гендерно зумовлене насильство може мати різні форми. Найчастіше воно проявляється у вигляді фізичного, психологічного, сексуального й економічного насильства.

Фізичне насильство проявляється у навмисному заподіянні фізичної шкоди іншій людині. Одиничний випадок побоїв також є насильством.

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначає, що фізичне насильство проявляється у вигляді ляпасів, стусанів, штовхання, щипання, шмагання, кусання. Також це може бути незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення у небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру [6, с. 35].

Фізичне насильство може виражатися у таких діях, як знерухомлення людини, обмеження її мобільності, у тому числі прив'язування до предметів, замикання у кімнаті; примус вживати шкідливі речовини (алкоголь, наркотики) через обман чи застосування сили; свідомо відмова надавати хворому ліки чи медичну допомогу або ж використання неправильного дозування лікарських препаратів; задушення; опіки; використання предметів для завдання шкоди жертві: кидання предметів, погрози застосувати зброю, порізи чи кульові поранення тощо.

Найбільш небезпечною формою фізичного насильства над жінками є вбивство. Так, у 2017 р. умисно було вбито 87 тис. жінок. Більше половини з них (58%) були вбиті інтимними партнерами або іншими членами сім'ї. Тобто 137 жінок у всьому світі щодня вбивають члени їхньої родини. Більше третини (30 тис.) жінок, навмисно убиті у 2017 р., були вбиті їхнім нинішнім або колишнім інтимним партнером [7].

Найпоширеніші форми насильства серед фізичного насильства – це штовхання та тряска жінки, погрози завдати фізичної, давання ляпасу [8, с. 14].

Психологічне (емоційне) насильство – форма гендерно зумовленого насильства, що проявляється у використанні власної (переважно чоловічої) переваги, з метою припинення або знецінення іншої особи. Воно включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи [6, с. 35].

Зовнішній прояв психологічного насильства може виражатися у часто повторюваній образливій поведінці, критиці, маніпулюванні, контролі над життям потерпілої особи; звинуваченнях, засудженнях, словесних образах; обзиванні образливими нецензурними словами; приниженні у присутності інших осіб, демонстрації власної переваги та нікчемності жертви; ігноруванні думки; погрозі покарання за певні дії; відмові спілкуватися з метою формування у жертви почуття вини за свої дії; ізолюванні та забороні спілкуватися з друзями чи родиною; контролі спілкування, телефонних розмов, повідомлень електронної пошти та спілкування у соціальних мережах; повному контролі над усіма сферами життя жертви; знеціненні людини; цькуванні; створенні перешкод у користуванні речами та предметами тощо.

Прикладами психологічного насильства може бути вселяння страху за допомогою загрозливої поведінки, наприклад, шляхом псування майна чи знущання над домашніми тваринами, постійний нагляд чи контроль за тим, що жертва робить і з ким вона розмовляє. Духовне насильство також можна розцінювати як різновид психологічного насильства. Воно передбачає зловживання духовними або релігійними переконаннями для маніпулювання або здійснення влади та контролю над інтимним партнером (наприклад, використання релігійних канонів для виправдання насильства або виховання дітей у вірі чи релігійній практиці, на яку партнер не погодився) [9].

Майже дві третини жінок (65%), у яких був або є партнер, зазнавали психологічного насильства з боку нинішнього або попереднього партнера.

Різні форми психологічного насильства можна згрупувати за чотирма категоріями. По-перше, це економічне насильство (жертва обмежена у своїх правах приймати рішення про сімейний бюджет, самостійно робити покупки або працювати поза домом).

Друга категорія – контрольована поведінка (ситуації, коли партнер жінки намагається не давати їй бачитися зі своїми друзями, обмежує користування нею соціальними мережами, гнівається, коли вона розмовляє з іншим чоловіком, підозрює її у невірності, забороняє їй користуватися засобами контрацепції чи іншим шляхом обмежує її рішення щодо планування сім'ї, не дає їй закінчити школу або почати новий навчальний курс, хоче вирішувати, які речі їй носити, або очікує, що вона буде просити дозволу піти до лікаря).

Третя категорія – жорстоке поводження: партнер жінки забороняє їй узагалі виходити з дому, забороняє їй виходити з дому без супроводу родичів, відбирає ключі від машини чи замикає її, принижує чи ображає її у присутності інших людей або наодинці, навмисне лякає її (наприклад, кричить або ламає речі), змушує її дивитися порнографічні матеріали проти її волі, погрожує завдати комусь болю чи вбити когось, про кого вона дбає (інших, ніж її дітей, осіб), погрожує їй нанесенням тілесних ушкоджень, погрожує їй насильницькими діями сексуального характеру (наприклад, звалтуванням, примусовою вагітністю тощо) і завдає їй болю чи погрожує завдати їй болю, коли відвідує, забирає чи повертає її дітей (стосується лише попередніх партнерів).

Четверта категорія – використання дітей жінки з метою її шантажу або жорстоке поводження з її дітьми. До цієї категорії належать ситуації, коли партнер жінки погрожує їй забрати від неї її дітей, погрожує завдати або завдає їм болю, погрожував щодо опіки над її дітьми (стосується лише попередніх партнерів) [8, с. 25].

Наслідком психологічного насильства є підриг почуття власної гідності у потерпілої особи внаслідок постійної критики, обзивання, шантажу, збентеження, глузування, приниження та неповажливого ставлення. У випадку гендерно зумовленого насильства поведінка кривдника не завжди може призводити до фізичного насильства, однак навіть одного випадку погрози застосування такого насильства може бути достатнім для встановлення тотального контролю над життям жертви. Поряд із цим влада та контроль постійно підкріплюється та посилюється принизливою й образливою поведінкою.

Сексуальне насильство становить протиправне посягання однієї особи або групи осіб на статево недоторканність іншої людини, а також дії сексуального характеру щодо неповнолітньої чи неповнолітнього [10]. Ця форма гендерно зумовленого насильства включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або у присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру із третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканності особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або у її присутності [6].

Сексуальне насильство не є проявом неконтрольованого бажання, потягу чи збудження. Це свідомий акт гендерного насильства щодо жінок і вираження влади, контролю та панування над іншими. Жінки можуть піддаватися сексуальному насильству з боку інтимних партнерів і знайомих, перебуваючи під вартою у поліції або правоохоронних органах, в установах, як біженці та під час збройного конфлікту. Сексуальне насильство як сексуальний контакт без згоди може вчинятися за допомогою примусу, тобто залякування, маніпуляції, погрози негативного поводження (утримання необхідної послуги чи вигоди), шантажу тощо [11].

Поширеними формами сексуального насильства є: звалтування, сексуальна експлуатація, примусова проституція, примусова вагітність, примусовий аборт, примусова стерилізація, примусовий шлюб, сексуальне насильство в умовах збройного конфлікту (ст. 149, 152–156, 301–303 КК України) тощо.

Сексуальне насильство може виражатися у таких діях: звалтування; проникнення в тіло іншої людини з використанням геніталій чи сторонніх предметів без її добровільної згоди; примус жертви до статевого акту чи інших сексуальних контактів; дотики до інтимних частин тіла без згоди; примусові пестоці без проникнення у тіло; примушування до перегляду порнографії, актів онанізму, демонстрація статевого акту; примушування займатися порно-індустрією чи залучення до порнобізнесу; примус до вагітності чи аборту тощо.

Поширеним, але високолатентним є звалтування жінки її чоловіком чи інтимним партнером. Шкідливість і небезпечність такого насильства полягає у тому, що жертви змушені залишатися зі своїм насильником, вони обмежені одним житловим простором, сімейними відносинами, наявністю дітей тощо. Досить часто жертвам важко ідентифікувати такі дії з боку чоловіка як злочин. Майже кожна п'ята жінка в Україні (19%) вважає, що статевий акт із дружиною без її згоди виправданий, якщо це відбувається у подружжі або між партнерами, які живуть разом [8, с. 17].

За результатами американського дослідження встановлено, що 40% опитаних жінок зазначили, що їх чоловіки застосовували до них силу, щоб примусити до сексуального контакту [12].

Економічне насильство – форма гендерно зумовленого насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг із лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру [6].

Економічне насильство проявляється у контролі над фінансами іншої людини; обмеженні доступу іншої людини до користування спільною власністю, маніпуляції правом власності як перевага одного члена сім'ї над іншим; погрозами жертві втратити кошти, власність чи особисті речі у разі непослуху; обмеження права іншої людини навчатися чи працювати; примушування до заняття проституцією, жебрацтвом, крадіжками; відбирання у жертви коштів чи документів; примушування передати право власності на рухоме та нерухоме майно жертви; приниження жертви та психологічний тиск через перевагу у матеріальній власності; маніпулювання думками та бажаннями жертви способом відбирання у неї матеріальних ресурсів і їжі; ухилення від сплати аліментів на утримання дітей; погроза знищення майна тощо.

Однією з найбільш поширених форм гендерно зумовленого насильства є домашнє насильство, яке зовнішньо візуалізується у формі фізичного, психологічного, сексуального чи економічного насильства. Детально кожен з цих форм ми розглянули вище.

Дослідження матеріалів судової практики свідчить, що доволі часто окрема ситуація гендерно зумовленого насильства є поєднанням різних його форм і проявів. Сьогодні психологічне й економічне насильство перетворилися на звичайну складову частину сучасних сімейних відносин. Жінки адаптувалися до такого формату відносин і не вважають його чимось не прийнятним, однак не усвідомлення проблеми ускладнює її вирішення та відповідно захист жінки від приниження, утисків, знущань та інших форм порушення її прав.

Висновки. Резюмуючи, зазначимо, що проблема гендерної дискримінації та її небезпечного прояву – гендерно зумовленого насильства, лежить у площині основоположних прав людини. Поряд із фізичним, психологічним, сексуальним та економічними насильством поширюються такі форми гендерно зумовленого насильства, як переслідування, сексуальне домагання, каліцтво жіночих геніталій; примусова стерилізація; примусовий аборт; примусовий шлюб; злочини в ім'я так званої «честі»; насильство в інституційному середовищі; насильство у воєнних, конфліктних і постконфліктних ситуаціях; торгівля людьми, кібернасильство тощо. Дослідження останніх залишається перспективним напрямком наукового пошуку, оскільки є запорукою подолання гендерної нерівності та зниження рівня гендерно зумовленого насильства у будь-якому прояві.

Список використаних джерел:

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). Довідник для членів парламенту. Київ : К.І.С., 2014. 101 с.
2. Gender-based violence and human rights. Concil of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/gender-matters/gender-based-violence-and-human-rights>.
3. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків.. Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 52. С. 26.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Постанова Верховної Ради Української РСР № 8074-10 від 07 грудня 1984 р. *Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР)*. 1984. № 51. Ст. 1122.

5. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. Закон України від 6 грудня 2017 р. № 2227-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст. 34. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#Text>.
6. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України 7 грудня 2017 р. № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 5. С. 35.
7. Global study on homicide. Gender-related killing of women and girls. United Nation Office on drugs and crime. Vienna 2019. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=https%3A%2F%2Fwww.unodc.org%2Fdocuments%2Fdata-and-analysis%2FGSH2018%2FGSH18_Gender-related_killing_of_women_and_girls.pdf&clen=2284038&chunk=true/
8. Добробут і безпека жінок. Дослідження насильства над жінками в Україні. ОБСЕ. 2019. 120 с. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=https%3A%2F%2Fwww.osce.org%2Ffiles%2Ff%2Fdocuments%2F0%2F8%2F440318_0.pdf&clen=3217429&chunk=true.
9. Forms of Domestic Violence. 2013. URL: https://www.stopvaw.org/Forms_of_Domestic_Violence.
10. Види насильства. Розірви коло. URL: <https://rozirvykolo.org/vidi-nasilstva/>
11. What is Sexual Assault?. 2019. URL: https://www.stopvaw.org/What_is_Sexual_Assault#_ftnref1.
12. Raquel Kennedy Bergen, Marital Rape (1999), accessed July 29, 2013. URL: www.taasa.org/library/pdfs/TAASALibrary104.pdf.